

Bence Lajos

Évfordulók és jubileumok, a nemzettudat építőkövei

Zala György idén lenne százötven éves. A millennium szobrászaként emlegetett művész ugyanis másfél évszázaddal ezelőtt látta meg a napvilágot Lendván, ebben az idillikus kisvárosban, s vált a magyar történelmi szobraszata egyik legnagyobb alakjává.

A művész a halálának 60. évfordulójára a Lendvai Füzetek sorozatban megjelent tanulmányok egyikének adatai szerint Zala (Mayer) György Lendván, a Kanizsa utca (ma: Kranjec u.) 69. számú házban 1858. április 16-án látta meg a napvilágot Mayer Ferenc és Kallivoda Katalin gyermekeként. S érett fővel, 25 évesen határozta el, hogy a német származását jelző vezetéknevét a szülőhelyére utaló megyének a nevére változtatja. Ez írás szerzője a nagy művész odüsszeuszi „hazatalálásának” alkalmából, egy átfogó kiállítás kapcsán, melynek a lendvai vár adott otthont, 1996-ban írta: „S mi lehetne a mai rendezvény célja más, mint az, hogy immár testközelségbe kerülve a művésszel, a grandiózus nagyságú életmű máig ható üzenetére figyeljünk. Hogy egy-egy nagy történelmi személyiség kisugárzó hatása által tudatunkat erősítsük. Tegyük ezt azért is, hogy önmagunkkal és a külvilággal is békében élhessünk. Ez lenne talán Zala Györgynek, Lendva nagy szülőltjének üzenete művein keresztül hozánk, késői utódokhoz.”

S hogy mennyire bevált az akkor feltételezéseként elhangzott jóslat, azt az április 16-diki budapesti, majd a 17-diki zalaegerszegi és a 18-diki lendvai rendezvény, valamint az emlékév egyéb ünnepei, megemlékezései is igazolni fogják. Mert egyszer valamit el kell kezdeni, s ha elkezdünk valamit, annak a csírájában benne van a folytatás reménye...

Zala György művészetét sokan és sokféleképpen értékelték. Az életművéhez azonban az utóbbi, halálától számított 70 évben csak kevesen nyúltak. S ha mégis akadnak ilyenek, azokat gyakran „bántó” szándék vezérelte. Legtöbbször szobrainak túl heves pátoszáát, az allegóriákban való „eltévelyedését” és nem utolsósorban műveinek „anakronizmusát” kifogásolták. Mondjuk ki mindjárt: a szakmai jellegű kritikák szinte mindegyikének a hibája, hogy „kontextusából” kiragadottan bírálják, nem kíváncsiak a művészi szándéokra, sem a korra, amelyben a nagy művész élt és működött. Mai bírálói között is kevés volt, aki a művészetszociológiai szempontokat is érvényesítené a nagy alkotó életművének utolsó szakaszát vizsgálva.

Fülep Lajos, első s talán legkiválóbb szemrevételező kritikusa a Zala-képviselte alkotói attitűd lényegét a véleményformálásban ismeri fel. Az ünnepelt szobrász a

kor művészeti ízlését, a művésszel szembeni társadalmi elvárásokat (amely jelen esetben személyes meggyőződésével is találkozott) próbálta közvetíteni az egyénnek és a művészetet pártoló közönség felé.

Ugyanitt, a művészeti hivatás lényegét néhány kulcsszóban tömöríti: igaz érzés és gondolat, a klasszikus témák és formanyelv iránti vonzódás és a derű keresése. S még valami, amit kimondatlanul mindegyik alkotása közvetít, művészi hitvallásának krédóját jelentő, önként, szenvedélyesen vállalt magyarsága. Ez a „hitvé vált” magyarság kísérte egész életútján, ez ösztönözte a névváltoztatásra, s ez volt az, amiért Kosztolányihoz hasonlóan a trianoni határmeghúzás után sohasem látogatott el többet szülőföldjére. Lelkiségében, szobrainak megformálásában azonban a szülőhelytől „örökölt”, melankóliára és az elégiára való hajlama mellett ott van a barokkos lendület, mely a művészt egész pályáján elkíséri.

A második világháborút követő évek kultúrpolitikájának sértő jelzője, a barokkos hevület fokozására az ósdi eszméket közvetítő, mindenféle osztályharcot nélkülöző művészt „neo” előjelű (neobarokk, neoklasszicista, neogótika), erősen kompromittáló jelzővel illette. S ki mert volna a képzőművészeti lexikonokban található minősítésnek ellentmondani, az erős ideológiai hatás alatt álló közéleti szereplők közül?

Hatalmas életműve, melyek közül a több szoborcsoportra is osztható Millenniumi emlékmű-együttes alakjai a barokkból és a reneszánszból ismert latinos hevület, mint hajtóerő, extatikus állapot közvetítőjeként jelennek meg. Michelangelóhoz hasonlóan, őt is a „szépség képe hevitette”, mely hirtelen a semmiből tűnt fel előtte, s hogy el ne veszítse „egyfajta dühöt érzett a márvánnyal szemben, mely elfedte előle a szobrot.” Ezért a „kegyelmi állapot” kívárta után nekiesett a szobornak, hogy letisztítson róla minden feleslegest. (Vajon az olasz és itáliai ítések közül ki merné leírni a világ egyik legtökéletesebb alkotásáról, a Dávidról, hogy korszerűtlen, sőt anakronisztikus alkotás?!)

A másik, a formai kötöttségektől való szabadulás kétségtelen jeleként fogható fel a betüremkedő barokkos kellék, a mozgalmasság és a harc. Vállalt küzdelem volt ez a formalizmust jelentő klasszicizmussal, amely mint Zalánál látjuk, nem csak béklyót, hanem a teremtő ihletet, „folytonosan lázban tartó, ösztönző erőt” is jelentett.

S vajon esztétikai fogalmak-e a fönti, a bírálat tárgyául felhasználtak, vagy inkább – ma már talán el lehet mondani – egy hamis ideológia megnyilvánulásai?

S mi a gond az eszményítéssel, mert a hősök sok esetben tényleg eszményítésre szorultak, ahogy alkotójuknak, Zalának is – gyermekkorától haláláig – szüksége volt arra a mérhetetlen becsvágyra, amelyből az erőt merítette.

A közép-kelet-európai térség legszebb szobor-együttese, illetve ma is nagy nemzeti kisugárzással bíró köztere, olyan pont, mely az 1100. éves emlékezés színtereként akkor is hatott, amikor azt, az évforduló kapcsán a

Horn-kormány – különböző okokra való hivatkozással – elbogatellizálta.

Nekünk, lendvaiaknak, nagy művészünk hagyatékát, emlékezetét illetőleg nincs miért szégyenkeznünk. Már a hetvenes években elkezdődött a lendvai „pantheon” művészeinek (Zalának, Patakynak) felkutatása az írott sajtóban és a Naptárban. Később a Lendvai Nemzetközi Művésztelep elindításával (Király Ferenc, Szúnyogh Sándor, Žižek Ferenc) a nagy előd művészeti tevékenysége még inkább reflektorfénybe került. (Elég, ha Gábor Zoltán szép esszéjére gondolunk a Postagalambban.). Majd 1986-ban, a várgalériában Zala György-emlékszoba nyílt. A nagy művész végső „hazatalálására”, a műveiből készült nagyszabású, fotóanyagot és újraöntött „kismintákat”, eredeti alkotásokat felvonultató kiállításra azonban újabb egy évtizedet kellett várni. Ez alkalomból tudományos tanácskozássra is sor került, a Lendvai Füzetek kétnyelvű kiadványa pedig Zala György életművének illusztris kötete lett, melyben szellemi munkások, lendvai irodalmárok is fejet hajtottak, tisztelegve a nagy előd előtt (Szúnyogh Sándor, Göncz László és mások). 1999-ben, lendvai közadakozók segédletével, elkészült a Kerepesi úti temetőben Zala György reprezentánsnak nem, inkább szerénynek mondható síremléke...

Itt, Lendván megtapasztalhattuk: tudatépítő, szembesítő életművének hatása a mindennapjainkban is jelen van. S még inkább így lesz, ha majd valamely lendvai köztéren is áll majd szobra, esetleg az őt ábrázoló szobor-portréja. Az évforduló erre is jó alkalmat szolgáltathat.

Ez annál is inkább fontos lenne, hiszen a mai Kranjec utcai, szülőháza helyén álló „csúnya lakótömbön” (történetesen jelenlegi lakhelyemen), a többszöri emléktábla-állítási kezdeményezés mindmáig kudarcba fulladt. Igaz,

mindig is frusztrált hangulatban történt a kezdeményezés, sohasem tudtuk Zala György jelentőségét kellőképpen kidomborítani, hogy az elfogadható lett volna a multikulturális etnikai közeg minden szereplőjének. Ehhez a magyar művészettörténészek is nagyban hozzásegítettek demagóg, a historizmust és a nemzeti szobrászatot másodrendű, sőt harmadrendű irányzattá degradáló „íté-szi” tevékenységükkel.

Gyakran emlegettük fel fájdalmasan: nincs utca elnevezve róla a fővárosban, vidéken is kevés. Lendván is csak egy, éppen kialakuló tér, a Színház- és Hangversenyterem előtti viseli a nevét. Itt, esetleg a közeljövőben, az elszármazott nagyjaink számára kialakítandó, „Lendvai panteon” is helyet kaphatna. Egy azonban bizonyos: a szülőváros az elmúlt negyedszázad során többet tett a hírneves fia emlékének ápolásáért, mint az anyaország együttvéve.

Az aradi Szabadság-szobor, mely újraállítása óta – Vereckéhez, Csíksomlyóhoz hasonlóan – a magyarság zarándokhelyévé vált, szent helyeink számát gyarapítva, kétségtelen reményt ébreszt arra is, hogy a tolerancia és a megbékélés teret nyer, átvitt és valóságos értelemben. S talán a Zala György emlékeket őrző városok – ahol a kultuszát folyamatosan ébren tartják, mint Zalaegerszegen, Pécsen, Alsólendván, Aradon, Nagykanizsán és Budapesten –, közelebb kerülnek egymáshoz, erősítve a nemzeti egység évszázadok során oly sokszor megtépázott eszmeiségét. A magyar képzőművészetben nagyjával sem talállok egy Zalánál méltóbb személyiséget e ma is időszerű feladatra. Az emlékévé kapcsán talán az életmű más, eddig homályban lévő rétegei, értelmezései ugyancsak felszínre kerülnek, s elégtételt szolgáltatva Zala György nemes művészetének.

Zala György kiállításának megnyitója a lendvai Színház- és Hangversenyterem galériáján (2008. április 18.)